

W PARZE Z RZECZOWNIKIEM

○ PRZYMOTNIKU PRAWIE
WSZYSTKO

Przymiotnik – to część mowy określająca cechy istot żywych, rzeczy, zjawisk, pojęć i stanów. Nazwa *przymiotnik* pochodzi od słowa *przymiot* oznaczającego cechę, właściwość dostrzegalną ludzkimi zmysłami oraz pozazmysłowe, wywnioskowane z zachowania istot żywych lub właściwości przedmiotów.

Ten **miły, starszy** pan to ojciec **mojego najlepszego** kolegi. (cechy ludzi)

Wśród **ciemnozielonej** trawy rosły **urocze** stokrotki. (cechy roślin)

Na **okrągłym** stole leżały **porcelanowe** filiżanki. (cechy rzeczy)

Po **strasznej** burzy zaświeciło słońce. (cecha zjawisk)

Nie umiałem **prostej** definicji równania. (cechy pojęć)

Patrzył na oblodzone góry z **ogromnym** zachwytem. (cechy stanów)

Dzięki przymiotnikom możemy opisywać:

kształty, np. okrągły (plac, tort, rok, księżyc)

smaki, np. słodki (batonik, bobas, upominek)

kolory, np. różowy (balonik, plecak, flamaster)

rozmiary, np. mały (chłopiec, stół, ziemniak)

temperaturę, np. ciepły (poranek, kwiecień, tost, sweter)

materiały, np. bawełniany (podkoszulek, dres)

przynależność, np. matczyne (serce, problemy)

cechy charakteru, np. przyjazny (kolega, wychowawca, pies).

Przymiotniki odpowiadają na pytania:

jaki? jaka? jakie? (np. ładny chłopiec, miła dziewczynka, grzeczne dziecko)

czyj? czyja? czyje? (np. Szekspirowski dramat (dramat – czyj? Szekspira), Sienkiewiczowska trylogia (trylogia – czyja? Sienkiewicza), Zosina sukienka (sukienka – czyja? Zosi)

który? która? które? (ostatni rok, kolejna rocznica, przedostatnie spotkanie)

O przynależności wyrazów do kategorii przymiotników decyduje nie tylko określone pytanie, ale również kryteria:

- *semantyczne, czyli znaczeniowe;

- *gramatyczne: budowa fleksyjna i słowotwórcza przymiotników, a także ich funkcje składniowe (syntaktyczne).

W języku polskim, aby wyraz mógł być zaliczony do przymiotników, powinien dostarczać dodatkowej, szczegółowej informacji o rzeczowniku i nazywać (określać, wyrażać) pewną cechę (właściwość) jakościową lub relacyjną przedmiotów, osób, zwierząt, roślin, zjawisk lub pojęć abstrakcyjnych;

Przymiotniki są wyrazami odmiennymi, samodzielными znaczeniowo (samoznającymi) i samodzielными składniowo. W języku polskim, według tradycyjnej gramatyki, wyróżnia się 4 grupy przymiotników:

Przymiotniki jakościowe (charakteryzujące), które określają właściwości osób, zwierząt, roślin i przedmiotów w sposób bezpośredni wskazując na ich cechy, np. **wielkość** (duży dom, wysoki blok, gigantyczny wieżowiec; mały pies, malutki kotek, mikroskopijny diament); **smak** (kwaśna zupa, gorzki piołun, ostra przyprawa, słodka czekolada, przesolona sałatka, apetyczny deser); **kolor** (zielona trawa, złociste słońce, jasne włosy, śnieżnobiała suknia, ciemnoniebieskie niebo); **usposobienie, charakter** (dobry człowiek, wesoły kolega, życzliwa nauczycielka, sympatyczny aktor)

Przymiotniki te mogą występować w różnym natężeniu (nasileniu, intensywności) i podlegają stopniowaniu, np.

miły, mi**lszy**, **naj**miłszy

wysoki, wyż**szy**, **naj**wyższy

smutny, smutn**iejszy**, **naj**smutniejszy

ciepły, ciep**lejszy**, **naj**cieplejszy

Wyróżnia się trzy stopnie przymiotnika: stopień **równy**, stopień **wyższy (-szy, -ejszy)** i stopień **najwyższy (naj-)**. Stopień równy to przymiotnik w podstawowej formie, np. grzeczny, pogodny, staranny.

Stopień wyższy stosuje się do podkreślenia cechy przymiotnika, lub do porównania, a stopień najwyższy do wyróżnienia cechy na tle innych. Takie stopniowanie nazywa się **stopniowaniem prostym**.

np. Moja siostra jest **grzeczna**. Cóрка sąsiadów jest **grzeczniejsza**.
Jednak najgrzeczniejsza wśród moich znajomych jest nasza kuzynka Maria.

Mam trzech kolegów. Janek jest uśmiechnięty i **wesoły**, Paweł jest **weselszy**, a Wojtek **najweselszy** ze wszystkich.

Drugi rodzaj stopniowania przymiotnika to tzw. **stopniowanie nieregularne**, w którym zmienia się temat przymiotnika, np.

dobry	lepszy	najlepszy
zły	gorszy	najgorszy
duży	większy	największy
mały	mniejszy	najmniejszy

Zosia jest **dobrą** uczennicą, Basia **lepszą**, a Karolina **najlepszą**.

Trzeci rodzaj stopniowania przymiotników to tzw. **stopniowanie opisowe** poprzez dodanie przysłówków **bardziej** i **najbardziej** w przypadku wzmacniania cechy lub przysłówków **mniej** i **najmniej** w przypadku osłabiania cechy (stopień niższy i stopień najniższy), np.

Mój szkolny kolega jest **chory**, jego siostra **bardziej chora**, a babcia **najbardziej chora**.

Ostatnio przeczytałam trzy książki. Jedna z nich była **ciekawa**, druga **mniej** ciekawa, a trzecia **najmniej** ciekawa.

Ten wykonawca jest **zdolny**, ten jeszcze **bardziej zdolny**, ale tamten **najbardziej zdolny**.

Od znacznej części przymiotników jakościowych tworzy się wyrazy przeciwstawne (antonimy) np.

gruby - chudy

ciepły - zimny

mądry - głupi

wesoły - smutny

szybki - wolny

ładny – brzydki

Tworzy się od nich również przysłówki, np.

duży – dużo

piękny – pięknie

czarny - czarno

Druga kategoria przymiotników to tzw. **przymiotniki relacyjne** (gatunkujące, klasyfikujące). Wskazują one na cechę wyróżniającą dany przedmiot spośród innych, a związaną z jego relacją do innego przedmiotu np.

kamienna rzeźba „to rzeźba z kamienia”, *drewniana* ławka „to ławka z drewna” (odniesienie do materiału);

tort *czekoladowy* „to tort wykonany z wykorzystaniem czekolady”,
płaszcz *jesienny*, płaszcz *letni* „płaszcz przeznaczony na czas jesieni czy lata”; olimpiada *letnia*, olimpiada *zimowa* (odniesienie do czasu);
płatność *bezgotówkowa*, zakupy *internetowe* (odniesienie do czynności).

Przymiotników tych nie da się stopniować, bo cechy wyrażane za ich pomocą nie mają mniejszego czy większego natężenia.

Trzecia kategoria przymiotników to przymiotniki dzierżawcze, które wskazują do kogo dana rzecz należy, od kogo pochodzi albo z kim się wiąże, np.

Ewangelia **łukaszowa**, **babcię** pierogi, **kocie** oczy, **ojcowska** rada, **lisia** kita, **bociani** dziób, **końska** grzywa, rybna łuska.

Czwarta kategoria, to **przymiotniki nieodmienne**, zwykle obcego pochodzenia, określają rzeczowniki lecz nie odmieniają się, np.
mundur **khaki**, **super** samochód, sukienka **mini**, kostium **bikini**, koszula **bordo**

Przymiotniki odmieniają się przez:

przypadki

liczby

rodzaje

w liczbie pojedynczej

rodzaj:

męski żeński nijaki

w liczbie mnogiej

rodzaj:

męskoosobowy

niemęskoosobowy

Odmiana przymiotników w liczbie pojedynczej
rodzaj męski

Mianownik (kto? co?)

mały duży / wysoki niski

Dopełniacz (kogo? czego?)

małego dużego / wysokiego niskiego

Celownik (komu? czemu?)

małemu dużemu/ wysokiemu niskiemu

Biernik (kogo? co?)

małego dużego / wysokiego niskiego

Narzędnik (z kim? z czym?)

małym dużym / wysokim niskim

Miejscownik (o kim? o czym?)

małym dużym/ wysokim niskim

Wołacz (o!)

mały duży / wysoki niski

rodzaj żeński

Mianownik	(kto? co?)	mała, duża, wysoka, niska
Dopełniacz	(kogo? czego?)	małej, dużej, wysokiej, niskiej
Celownik	(komu? czemu?)	małej, dużej, wysokiej, niskiej
Biernik	(kogo? co?)	małą, dużą, wysoką, niską
Narzędnik	(z kim? z czym?)	małą, dużą, wysoką, niską
Miejscownik	(o kim? o czym?)	małej, dużej, wysokiej, niskiej
Wołacz	(o!)	mała, duża, wysoka, niska

rodzaj nijaki

Mianownik	(kto? co?)	małe duże / wysokie niskie
Dopełniacz	(kogo? czego?)	małego dużego / wysokiego niskiego
Celownik	(komu? czemu?)	małemu dużemu / wysokiemu niskiemu
Biernik	(kogo? co?)	małego dużego / wysokiego niskiego
Narzędnik	(z kim? z czym?)	małym dużym/ wysokim niskim
Miejscownik	(o kim? o czym?)	małym dużym/ wysokim niskim
Wołacz	(o!)	małe duże / wysokie niskie

Liczba mnoga

Rodzaj męskoosobowy

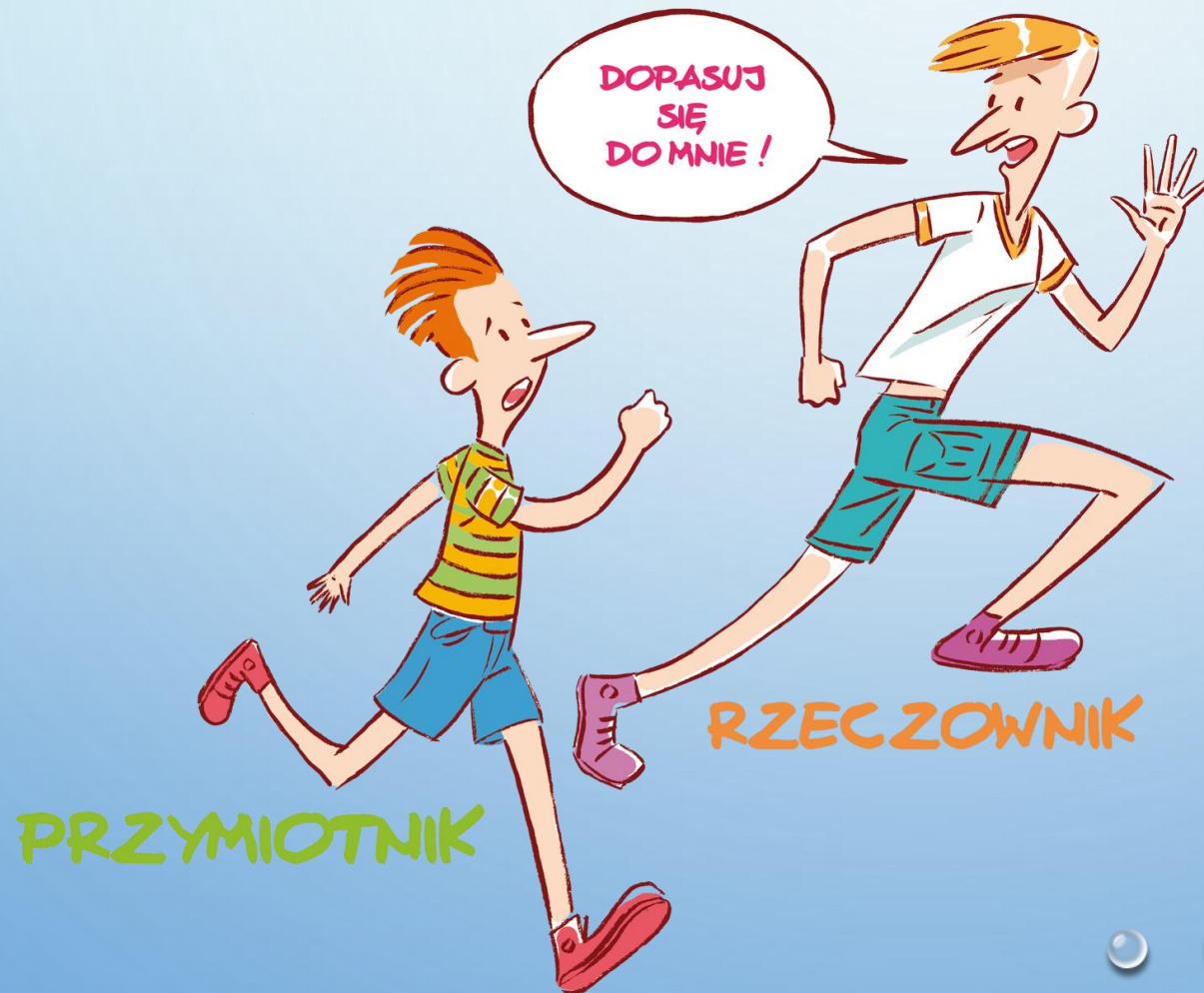
Mianownik	(kto? co?)	mali duzi / wysocy niscy
Dopełniacz	(kogo? czego?)	małych dużych/wysokich niskich
Celownik	(komu? czemu?)	małym dużym/ wysokim niskim
Biernik	(kogo? co?)	małych dużych/wysokich niskich
Narzędnik	(z kim? z czym?)	małymi dużymi / wysokimi niskimi
Miejscownik	(o kim? o czym?)	małych dużych/wysokich niskich
Wołacz	(o!)	mali duzi / wysocy niscy

Liczba mnoga

Rodzaj niemęskoosobowy

Mianownik	(kto? co?)	małe duże/ wysokie niskie
Dopełniacz	(kogo? czego?)	małych dużych / wysokich niskich
Celownik	(komu? czemu?)	małym dużym / wysokim niskim
Biernik	(kogo? co?)	małe duże/ wysokie niskie
Narzędnik	(z kim? z czym?)	małymi dużymi / wysokimi niskimi
Miejscownik	(o kim? o czym?)	małych dużych / wysokich niskich
Wołacz	(o!)	małe duże/ wysokie niskie

Przymiotnik dostosowuje swoją formę do określanego rzeczownika.
Przyjmuje jego **rodzaj** i podobnie jak on, odmienia się przez **przypadki** i **liczby**.

Liczba pojedyncza

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
M.	zdrowy (chłopiec)	zdrowa (dziewczyna)	zdrowe (dziecko)
D.	zdrowego (chłopca)	zdrowej (dziewczyny)	zdrowego (dziecka)
C.	zdrawemu (chłopcu)	zdrowej (dziewczynie)	zdrawemu (dziecku)
B.	zdrowego (chłopca)	zdrawą (dziewczyne)	zdrowe (dziecko)
N.	zdrawym (chłopcem)	zdrawą (dziewczyne)	zdrawym (dzieckiem)
Ms.	zdrawym (chłopcu)	zdrowej (dziewczynie)	zdrawym (dziecku)
W.	zdrowy (chłopcze)!	zdrowa (dziewczyne)!	zdrowe (dziecko)!

Liczba mnoga

	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
M.	zdrowi (chłopcy)	zdrowe (koty, dziewczyny, dzieci)
D.	zdrowych (chłopców)	zdrowych (kotów, dziewczyn, dzieci)
C.	zrowym (chłopcom)	zrowym (kotom, dziewczynom, dzieciom)
B.	zdrowych (chłopców)	zdrowe (koty, dziewczyny, dzieci)
N.	zrowymi (chłopcami)	zrowymi (kotami, dziewczynami, dziećmi)
Ms.	zdrowych (chłopcach)	zdrowych (kotach, dziewczynach, dzieciach)
W.	zdrowi (chłopcy)!	zdrowe (koty, dziewczyny, dzieci)!

W tworzeniu przymiotników obowiązuje kilka schematów.
Przymiotniki są tworzone poprzez dodanie do podstawy
słowotwórczej

***przyrostków:**

-owy, -ny, -any, -ski, -owski, -isty, -yna, aty, -i, -y (*przymiotniki
odrzeczownikowe*)

dom → dom/**owy**

kalendarz → kalendarz/**owy**

owoc → owoc/**owy**

szkoła→ szkol/**ny**

pole→ pol/**ny**

kawiarnia→kawiarni/**any**

uczelnia→ uczelni/**any**

bokser→ bokser/**ski**

piłkarz→ piłkar/**ski**

Warszawa→ warszaw/**ski**

Ukraina→ ukraiń/**ski**

Mickiewicz→Mickiewicz/**owski**

Kopernik→ Kopernik/**owski**

ziarno→ ziarn/**isty**

góra→ górz/**ysty**

matka → matcz/**yna**

broda → brod/**aty**

bocian → bocian/**i**

szczur → szczurz/**y**

-ny, -liwy, -iwy, -alny, -ły (*przymiotniki odczasownikowe*)

np. wędrować → wędrow/**ny**

zależeć → zależ/**ny**

płakać → płacz/**liwy**

podejrzewać → podejrz/**liwy**

łamać → łam/**liwy**

zmywać → zmyw/**alny**

skamienieć → skamienia/**ły**

osiwieć → osiwia/**ły**

-awy, -utki, -uteńki, -uchny, -uśki, -usieńki, -eńki (*przymiotniki odprzymiotnikowe*)

np. gruby → grub/**awy** grubi/**utki** grubi/**usieńki** grubi/**uśki**

biały → biały/**awy** biel/**utki** biel/**uteńki** bieluśki

mały → mały/**utki** mały/**uteńki** mały/**uśki** mały/**usieńki** mały/**eńki**

gorzki → gorzk/**awy**

słodki → słodk/**awy**

-ejszy, -szy, -ny, -eczny, -owy (*przymiotniki odprzysłówkowe*)

np. dziś → dzisi/**ejszy**

wczoraj → wczoraj/**szy**

-ski, owy, -ny *(tworzone od wyrażień przyimkowych)*

pod górą → podgór/**ski**

przy domu → przy/dom/**owy**

na przemian → na/przemien/**ny**

***przedrostków**

nie-(przeczący), **prze-**, **przy-**, **nad-**, **arcy-**, **hiper-**, **super-**, **ekstra-**

np. duży → **nie**/duży „mały”

młody → **nie**/młody „stary”

brzydki → **nie**/brzydki „ładny”

zabawny → **prze**/zabawny

miły → **prze**/miły

sympatyczny → **prze**/sympatyczny

długi → **przy**/długi

ciasny → **przy**/ciasny

wrażliwy → **nad**/wrażliwy

pobudliwy → **nad**/pobudliwy

opiekuńczy → **nad**/opiekuńczy

ciekawý → **arcy**/ciekawý

ważny → **arcy**/ważny

poprawny → **hiper**/poprawny

doskonały → **super**/doskonały

mocny → **ekstra**/mocny

*od wyrażen syntaktycznych (przyimków z rzeczownikami)
przekształconych w przymiotniki

np. przed wojną → przed/wojen/ny

bez prawa → bez/praw/ny

nad ziemią → nad/ziem/ny

do celu → do/cel/owy

do mięśni → do/mięśni/owy

przed potopem → przed/potop/owy

przed małżeństwem → przed/małżeń/ski

od autora → od/autor/ski

od autora → od/autorski

między narodami → między/narod/owy

***interfiksów** czyli formantów/ łączących dwie lub więcej podstaw słowotwórczych w przymiotnik złożony

-połączenie tematu rzeczownika z tematem czasownikiem:

czas chłonać → czas/o/chłon/ ny

życie dawać → życi/o/dajny

chorobę tworzyć → chorob/o/twórczy

owady zabijać → owad/o/bójczy

pracę chłonać → prac/o/chłonny

węgiel pochodzić → węgl/o/pochodny

-połączenie tematu przysłówka z tematem czasownikiem:

daleko biegać → dalek/o/bieżny

nisko lecieć → niskolotny

-połączenie tematu liczebnika z tematem rzeczownika

dwa pokoje → dwupokojowy

trzy godziny → trzygodzinny

cztery koła → czterokołowy

drugi plan → drugoplanowy

-połączenie tematu przymiotnika z tematem rzeczownika

długi dystans → dług/o/dystans/owy

krótki wzrok → krótk/o/wzrocz/ny

wielka seria → wielk/o/seryjny

Funkcje składniowe przymiotnika:

W zdaniu przymiotnik pełni najczęściej **funkcję przydawki przymiotnej**. Towarzyszy rzeczownikowi i pozostaje z nim w związku zgody, a więc ma taką samą liczbę, rodzaj i przypadek.

W powietrzu unosił się piękny zapach ziół.

zapach (jaki?) piękny

Patrzyłem na majestatyczne, tatrzańskie szczyty.

szczyty (jakie?) majestatyczne, tatrzańskie

Kupiłam czarną, elegancką suknię z koronką.

suknię (jaką?) czarną, elegancką

Pełni również rolę **orzecznika** w orzeczeniu złożonym.

Przymiotnik może pełnić rolę orzecznika w orzeczeniu złożonym

np. Basia jest **piękna i dobra**.

jest (jaka ?) piękna i dobra

Ta książka jest **ciekawa**.

jest (jaka?) ciekawa

Ten uczeń był bardzo **zdolny i mądry**.

był (jaki?)zdolny i mądry

Pełni także rolę **dopełnienia**.

Ta organizacja pomaga **biednym i chorym**.
pomaga(komu?) biednym i chorym

Trener wybrał **najlepszego**.
(kogo? najlepszego)

Antek zawsze ustępuje **młodszemu**.
(komu? młodszemu)

Może pełnić rolę podmiotu:

Szczęśliwi czasu nie liczą. **Chory** poczuł się lepiej.

Wiódł **ślepy** kulawego.

Funkcje stylistyczne przymiotnika: Przymiotnik pełni rolę **epitetu**.

Ten środek stylistyczny wskazuje cechę opisywanej rzeczy, postaci, zjawiska, np. barwy, kształty czy charakter. Określa także stosunek wypowiadającego do przedmiotu, innej osoby czy zjawiska.

Józefa **Drozdowska** „**Ach te szpaki dziwaki**”

Na **telefonicznym** drucie

Siedzi szpak w jednym bucie.

A w ogródku na sztachecie

Drugi szpak w berecie.

Trzeci szpak w chusteczce w kratkę

Spaceruje po rabatce.

Czwarty nosi okulary

I tornister jakiś **szary**.

A ten piąty **najdziwniejszy**

w spodniach pumpach i kaloszach

A już szósty **najśmieszniejszy**

w kapeluszu i bamboszach.

Siódmy szpak **ostrzyżony** jest na jeża,

ósmu przebrał się dziś za żołnierza.

A dziewiąty wraz z dziesiątym

W płaszczach dawno już **niemodnych**.

ZAPAMIĘTAJ!

„Nie” z przymiotnikami w stopniu równym piszemy łącznie (np. nieładny, niedrogi, niemały, nieciekawy, niedobry), **a z przymiotnikami w stopniu wyższym i najwyższym rozdzielnie** (np. nie ładniejszy, nie droższy, nie mniejszy, nie najlepiej, nie najładniej, nie najdrożej, nie najmniej)

Wyjątki od zasad pisowni:

- 1. W przypadku wyrażania przeciwstawień, których elementem staje się przymiotnik w stopniu równym** (np. nie mały, a wręcz mikroskopijny; nie żółty, a pomarańczowy; nie plastikowy, a drewniany; nie smaczny, ale zdrowy)
- 2. Jeżeli „nie” nie służy zaprzeczeniu przymiotnika, a jest przeciwstawieniem dwóch cech. Wtedy taką konstrukcję piszemy oddzielnie, np.**

Nie smaczny, ale zdrowy. Nie szybki, jednak zwinny

Przymiotniki jakościowe, czyli te odpowiadające na pytania: jaki? jaka? jakie? piszemy małą literą, nawet jeśli pochodzą od nazwy własnej (np. Kraków – krakowski, Bieszczady – bieszczadzka, Mazury – mazurskie), np.

Uważam, że strój **krakowski** jest ładniejszy niż łowicki.

Nasza **bieszczadzka** przygoda trwała za krótko.

Czy widziałeś już wszystkie największe jeziora **mazurskie**?

Wielką literą piszemy przymiotniki gdy:

Są na początku nowego zdania, np. **Piękne** są te czerwone korale.

Stanowią część nazwy własnej, np. Morze **Bałtyckie**,

Tatry **Zachodnie**, Kąty **Rybackie**

Przymiotniki dzierżawcze (czyli te, które odpowiadają na pytania:

czyj, czyja, czyje?), np. Szekspirowski dramat (dramat – czyj?

Szekspira), Sienkiewiczowska trylogia (trylogia – czyja?

Sienkiewicza), Zosina sukienka (sukienka – czyja? Zosi)

1.Do podanych rzeczowników dopisz po trzy określające przymiotniki:

jabłko

woda.....

oko.....

góra.....

dzwon.....

2.Uzupełnij związki wyrazowe odpowiednimi wyrazami:

sprać na jabłko

wwodzie kąpany

oglądać cośokiem

obiecywać.....góry

od.....dzwonu

3. Z podanych fragmentów definicji pochodzących ze słownika języka polskiego wypisz przymiotniki, które określają rzeczownik będący hasłem.

film *m IV, D. -u, Ms. ~mie; Im M. -y* **1.** «rodzaj widowiska, w którym za pomocą odpowiedniej techniki projekcyjnej rzutuje się na ekran pewną serię obrazów dających widzowi złudzenie ruchu» Film animowany, fabularny, dokumentalny, dźwiękowy, panoramiczny, niemy. Film krótkometrażowy, pełnometrażowy. Film kryminalny, przygodowy. Sekwencja filmu. Nakręcić, zrobić film.

muzyka *ż III, CMs. ~yce 1. blm* «dziedzina sztuki, której tworzywem artystycznym są dźwięki zorganizowane w kompozycyjną całość; utwory, melodie wykonywane na instrumentach lub przez głos ludzki; komponowanie, granie, śpiewanie» Muzyka poważna, lekka, rozrywkowa, taneczna. Muzyka operowa, filmowa, baletowa. Muzyka ludowa, wojskowa, kościelna. Muzyka Szopena, Moniuszki. Udzielać lekcji muzyki. Słuchać muzyki. Muzyka brzmi, rozlega się.

4.Sprawdź się w odmianie przymiotników. Pamiętaj o dopasowaniu form do rzeczowników. W puste miejsca wpisz odpowiednie formy.

M. mądry uczeń

dobra koleżanka

grzeczne dziecko

D.

C.

B.

N.

Msc

W

M. dobrzy nauczyciele

D.

C.

B.

N.

Msc.

W.

dobre nauczycielki, dzieci, książki

5. Od podanych przymiotników utwórz brakujące formy i wpisz je w puste miejsca tabeli. Określ sposób stopniowania.

Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy	Sposób stopniowania
tłusty			
pełny			
ciekawy			
ciekawy			
biedny			
książkowy			
duży			

6. Odmień przymiotnik podany w nawiasie, wpisz w wykropkowane miejsca i określ jego przypadek

Wybraliśmy się do kina na (zabawny) komedię.

Pomagałem mojej (pracowity) mamie

Lubię się bawić z (wielki) kotem.

7. Uzupełnij zdania (zaproponuj po dwa przymiotniki):

Polskie góry są i

Strażacy, policjanci i żołnierze to ludzie i

Lubię mój pokój, bo jest i

Dziękuję za uwagę